Zlatá horúčka uhlíkového poľnohospodárstva

Keď Európska komisia ešte v polovici decembra 2021 zverejnila oznámenie o udržateľných uhlíkových cykloch, začal sa proces tvorby regulačného rámca pre zachytávanie, odstraňovanie a recykláciu uhlíka, ktorý bude mať významný dopad na poľnohospodárstvo a potravinárstvo.

Toto tzv. uhlíkové poľnohospodárstvo bolo predmetom rokovania Rady ministrov AGRIFISH aj 7. apríla 2022. Ministri poľnohospodárstva schválili závery o uhlíkovom poľnohospodárstve z vyššie spomenutého oznámenia Komisie, ktorých cieľom je podporiť poľnohospodárske postupy, ktoré pomáhajú zachytávať uhlík z atmosféry a ukladať ho do pôdy alebo biomasy. Závery špecifikujú aj to, čo Rada očakáva od certifikačného rámca pre odstraňovanie uhlíka (finančné ohodnocovanie postupov na ukladanie uhlíka), ktorého legislatívny návrh sa očakáva na konci tohto roka. Ministri tiež uznali dôležitosť poskytovania finančnej podpory – popri spoločnej poľnohospodárskej politike – z verejných aj súkromných zdrojov, s cieľom povzbudiť poľnohospodárov uplatniť postupy šetrné voči klíme. Ministri však tiež zdôraznili, že prvoradým účelom poľnohospodárstva EÚ je zabezpečiť potravinovú bezpečnosť a že tento cieľ nesmie byť ohrozený. Upozornili tiež na regionálne špecifiká a požiadali o jednoduchý a transparentný certifikačný rámec bez zbytočnej administratívnej záťaže.

Pozadie

EÚ sa v rámci Európskej zelenej dohody a legislatívne v Európskom zákone o klíme zaviazala k vyrovnaniu emisií a záchytov uhlíka do roku 2050 (uhlíková neutralita). Na naplnenie súvisiaceho bezprostrednejšieho cieľa zníženia emisií o 55% do roku 2030 (v porovnaní s rokom 1990) prišla v júli 2021 Komisia s tzv. klimatickým balíkom FitFor55. Ten zahŕňa aj revíziu nariadenia (EÚ) 2018/841 o využívaní pôdy, lesnom hospodárstve a poľnohospodárstve (LULUCF), ktorá stanovuje celkový cieľ Únie dosiahnuť v roku 2030 v sektore LULUCF množstvo čistých odstránených skleníkových plynov vo výške 310 miliónov ton ekvivalentu CO2 (frakcia Zelených/EFA v Európskom parlamente požaduje zvýšenie cieľa až na 490 mil. ton).

Proces dekarbonizácie EÚ sa je v čoraz väčšej miere založený na záchytoch uhlíka – a to predovšetkým prostredníctvom uhlíkového poľnohospodárstva.

Ako uvádza Komisia v oznámení, uhlíkové poľnohospodárstvo je ekologickým obchodným modelom,

ktorý odmeňuje správcov pôdy za to, že využívajú zlepšené postupy obhospodarovania pôdy, čo vedie k zvýšeniu zachytávania uhlíka z atmosféry. Medzi tieto poľnohospodárske postupy patria napríklad: zalesňovanie, agrolesníctvo, ochrana pôdy a zvyšovanie obsahu organického uhlíka v pôde, premena ornej pôdy na úhor/trvalé trávne porasty či obnova rašelinísk a mokradí. Oznámenie Komisie okrem uhlíkového poľnohospodárstva ako dominantného nástroja trvalo udržateľných uhlíkových cyklov, spomína aj iné metódy dekarbonizácie: modrý uhlík, recykláciu uhlíka a zachytávanie a ukladanie uhlíka.

Dodatočné náklady na monitorovanie a vykazovanie záchytov uhlíka majú byť financované z SPP, resp. iných programov EÚ (LIFE, Horizont), ako aj z vnútroštátnych a súkromných zdrojov. Využiť sa majú tiež príjmy zo systému obchodovania z emisiami (ETS). V tejto súvislosti má Komisia do konca roku 2022 navrhnúť certifikačný rámec, ktorý umožní rozvoj trhu s uhlíkom, resp. odmeňovanie jeho zachytávania. Komisár Wojciechowski hovorí o tomto novom systéme ako o novom zdroji príjmu pre poľnohospodárov (mimo SPP) za postupy, ktoré už teraz aplikujú a nie sú za ne adekvátne odmenení. Copa-Cogeca návrh síce privítala, ale za podmienky, že bude nastavený trhovo. Odznela tiež obava, že potenciálny nový zdroj príjmu sa ľahko môže stať finančnou a administratívnou záťažou. Kritické hlasy hovoria o novom spôsobe nalievania zdrojov do poľnohospodárstva s otáznym prínosom, pričom príjmy by záviseli od špekulatívneho trhu s uhlíkom. Objavuje sa tiež kritika, že takýto prístup oslabuje motiváciu k znižovaniu znečistenia. Táto kritika má svoje opodstatnenie.

Riziká uhlíkového poľnohospodárstva

Nie je pochýb o tom, že pôda má kapacitu na ukladanie obrovského množstva oxidu uhličitého. Otáznym však zostáva, ktoré poľnohospodárske postupy fungujú a do akej miery – v rôznych typoch pôdy, hĺbkach, odrodách plodín, klimatických podmienkach a časových obdobiach. Absorpcia uhlíka sa totiž značne líši medzi typmi pôdy a inými podmienkami, a to nielen od regiónu k regiónu, ale od pozemku k pozemku. Je tie otázne, či je možné tieto postupy uplatniť v požadovanej miere dlhodobo bez zníženia produkcie potravín a ohrozenia potravinovej bezpečnosti. A nateraz nie je vedecká zhoda, ako presne záchyty merať. Štúdie tiež ukazujú, že použité systémy merania môžu výrazne nadhodnocovať záchyty vzhľadom na značný politický, ekonomický a environmentálny tlak.

Relevantná je tiež obava z „greenwashingu“ – že prílišné spoliehanie sa na zachytávanie uhlíka a jeho nadhodnocovanie môže oslabiť znižovanie emisií, ktoré je pre zvrátenie zmien klímy rozhodujúce. Tiež treba zobrať do úvahy, že ak by sa konkrétne postupy časom ukázali ako neadekvátne a pôda by bola opätovne premenená na poľnohospodárske využitie, uvoľnilo by sa oveľa viac uhlíka, ako sa zachytilo pri počiatočnom úsilí o zvýšenie záchytov. Tieto činnosti môžu mať zmysel len pri dlhodobom uplatnení. Ak napríklad poľnohospodári v bezorbovom systéme preorú svoje polia každých pár rokov, ako je bežná prax, skoršie záchyty uhlíka sú preč. Štúdie tiež ukazujú, že aj keď sa uhlík pri bezorbových systémoch môže hromadiť vo vrchnej vrstve pôdy, vo väčšej hĺbke sa stráca (mení sa skôr vertikálna distribúcia uhlíka ako celkové sekvestrované množstvo). Obdobne aj v prípade krycích plodín bol klimatický prínos spochybnený (napr. Ye, C. a Hall, S., 2019) – ukazuje sa, že zvyšovanie množstva uhlíka v pôde nemusí znamenať, že tam aj zostane (aktivujú sa mikróby, ktoré uhlík uvoľňujú). Zvyšovanie pôdneho uhlíka môže tiež zvýšiť emisie oxidu dusného.

Najväčšie riziko však zrejme spočíva v tom, že prílišný dôraz na zalesňovanie a prírodné spôsoby odstraňovania uhlíka z atmosféry sa môžu stať „dymovou clonou“ pre zachovanie znečisťujúcich činností. Emisie treba zachytávať, ale v prvom rade ich treba znižovať: a to predovšetkým v najviac emisne náročných odvetviach, kde to môže byť relatívne jednoduché, prípadne aj ziskové. Odstraňovanie emisií nenahrádza znižovanie emisií a malo by sa počítať oddelene. Pre zvrátenie klimatickej zmeny je potrebné skutočné zníženie emisií.

Čisté nulové emisie kvôli náročnosti na výmeru pôdy môžu viesť k nárastu svetových cien potravín a potravinovej neistote. Na Zemi jednoducho nie je dosť pôdy pre dopyt po záchytoch – aj vzhľadom na potrebu nasýtenia rastúcej populácie. Cena uhlíka a spôsob jej stanovovania bude významným determinantom využitia pôdy a jej ceny.

Zachytávanie uhlíka spochybňuje aj v lete publikovaná a dlho očakávaná správa o stave klímy od Medzivládneho panelu OSN pre zmenu klímy (IPCC). Na predídenie najvážnejším nebezpečenstvám otepľovania bude podľa správy potrebné odstránenie obrovského množstva CO2 z atmosféry, ale zároveň je zdôraznené, že potrebné umelé technológie sú len v štádiu vývoja a „prírodné“ riešenia ako je zalesňovanie a výsadba stromov budú mať len malý vplyv. Napríklad americká Národná akadémia vied vypočítala potenciál prírodného ukladania uhlíka v pôde na úrovni 5% celkových emisií CO2 v USA.

Dekarbonizácia nemôže byť koncentrovaná na (prírodné) záchyty uhlíka – úsilie treba smerovať do celého spektra činností. Ale pôda v debate ťahá za kratší koniec, keďže uhlíkové poľnohospodárstvo je veľmi lákavé – oslovuje ekológov, podporuje malé farmy, zachraňuje veľké korporácie pred znižovaním emisií a vytvára nové trhové príležitosti pre organizácie, ktoré budú s uhlíkom obchodovať. Napríklad v závere minulého roka vznikla Európska koalícia pre uhlíkové poľnohospodárstvo, súčasťou ktorej sú spoločnosti ako BASF, Bayer, Syngenta, Swiss Re či Zurich Insurance Group, a jej cieľom je platiť poľnohospodárom za záchyty uhlíka v pôde a následne kompenzovať vlastné emisie nákupom týchto uhlíkových kreditov od poľnohospodárov. Obdobné iniciatívy začali aj napríklad BP, General Mills, Kellogg, Microsoft či Shell.

Pre tvorcov politík bude ťažké odolať „zbožným prianiam“ nadhodnocovania záchytov a zaviesť prísne pravidlá a procesy pri tvorbe regulačného rámca uhlíkového poľnohospodárstva. Samostatnou výzvou bude tiež motivovať poľnohospodárov zapojiť sa dlhodobo do niektorej schémy v rámci uhlíkového poľnohospodárstva – kvôli zložitému návrhu, protichodnosti cieľov zúčastnených strán, otáznej politickej stabilite (predpoklad pre dlhodobé fungovanie schémy), neistému dopadu na zmenu klímy, nedostatočnej informovanosti o výhodách, resp. nevýhodách a otáznej rentabilite vzhľadom na volatilné trhy s uhlíkom. Prekážkou sú tiež vysoké vstupné náklady. Rozhodujúce bude v tomto smere poľnohospodárske poradenstvo. Pre vstup do schém bude nutná adekvátna finančná motivácia – využitie verejných zdrojov týmto spôsobom je však rozporuplné, lebo v konečnom dôsledku nejde o záchyty, ale o umožnenie emisií v iných činnostiach a odvetviach – ktoré budú záchytmi vyrovnané.

Komisár Wojciechowski povedal, že urobí všetko pre to, aby sa uhlíkové poľnohospodárstvo dostalo do centra strategických plánov SPP. Uhlíkové poľnohospodárstvo patrí aj medzi priority francúzskeho predsedníctva v Rade EÚ. Všetko nasvedčuje tomu, že sa nachádzame v období zlatej horúčky – bublina uhlíkového poľnohospodárstva sa nafukuje. Dopyt po týchto uhlíkových kreditoch už teraz výrazne prevyšuje ponuku. Aj samotné organizácie propagujúce udržateľnejšie postupy v poľnohospodárstve však upozorňujú, že nádeje spoločnosti, že poľnohospodárstvo vyrieši klimatické zmeny, sú prehnané. Reálnejším prístupom je kompenzovať poľnohospodárom zavádzanie postupov na zníženie vplyvov na životné prostredie, pričom dodatočné ukladanie uhlíka je vítaným vedľajším

prínosom – nie však takým, ktorý vyvažuje emisie iných činností a odvetví.